

HEDI ROSMA: *Ütlesid, et oled selle intervjuuga nõus ainult siis, kui ma sulle teravaid küsimusi esitan. Kelleks sa ennast pead?*

JOEL SANG: Keeruline küsimus. On enda võetud rolle ja neid, mis väljastpoolt peale pandud. Noorukina olin ma rahva silmis enamasti Sanga poeg. Kui Kihnu läksin, siis olin pikka aega Katrini mees. 1990. aastate algul, oodates sissepääsu rokk-kontserdile, kuulsin, kuidas üks poiss, kes pileteid kontrollis, teisele ütles: „Lase ta sisse, ta on Sanga isa.” (Joosep tegi tol ajal mingit bändi.) Selle võiks peaaegu kokku võtta Faehlmanni sõnadega:

*Ükskord olli üks mees. Ta sündis, kossis ja surri.  
Ennam ma temmast ei tea. Agga ta olli üks mees!*

See oli nüüd kerge liialdus. Aga vanemate varjust väljasaamine oli mulle koolieas probleem küll, kuigi mitte eriti terav. Häbi tunnistada, aga ma löikasin oma päritolust isegi materiaalselt kasu — pärast isa surma ei keeldunud ma üliõpilasena riigilt vastu võtmast kopsakat toitjakaotuspensioni, mis oli teeneliste lastele ette nähtud. Küllap õigustasin end sellega, et ka läbinisti eetiliseks inimeseks peetud August Sang ei keeldunud vastu võtmast teenelise tiitlit.

On veel teisi, vabalt valitud varje, kus ma ennast üsna hästi tundsin. Kasvasin üles koos Juhan Viidinguga, elasime Harju tänaval pealistikku korterites, ja paar aastat vanemana ja jõulisema natuurina määras tema meie tegevusprogrammi. Nooremas eas oli see peamiselt müüridel turnimine ja kangialustes kakerdamine, keskkoolis juba valitud lektüür ja kirjanduslikud katsetused. Olime tänu kodule kirjandusklassikast läbi imbunud, aga luuletusi kirjutama ajendas mind ikkagi soov olla Juhani vääriline. Oma tollaseid näpuharjutusi ei tahaks ma enam näha — see polnud luule, vaid luule matkimine.

Umbes samal ajal tõmbas Mati Unt mind oma kiiluvette. Verinoore, aga juba tunnustatud autorina tegi ta palverännaku arbujate juurde ja sai sealt endale jüngri — Sanga poja —, keda ei tarvitsenud seltskonnas häbeneda. Tolknesin tal sabas kümmekond aastat ja jõudsin niimoodi „Vanemuise” lavatagustesse ja Vahingu salongi.

Võib paista, et ma olen siiani vastusest kõrvale hiilinud — sind huvitab individuaatsioon, iseendaks saamine. Kuid Jungi sõnul ei lülita individuaatsioon inimest maailmast välja, vaid maailma sisse. Seetõttu tuleb kirjeldada ka seda maailma, ümbritsevat keskkonda. Aga olgu — pean end eeskätt toimetajaks.

Auväärsem oleks küll olla luuletaja, aga sellist pidevat helinat rinna sees, mis lubaks astuda tõeliste, muusa poolt valitud poeetide ritta, mul paraku

ei ole. Olen kirjutanud kümmekond luuletust, millega võin rahule jääda. Need on sündinud ängist või süütundest, ja vabatahtlikult ma seda ängi genereerima ei hakka. Igatahes on neid luuletusi liiga vähe, ja tänapäeval on tekstidest tähtsamgi lüüa lärmi ja ekshibeerida ennast poeedina.

Kes teab, vahest võtan ma kirjandust liiga tõsiselt, nagu peaks iga teos olema hingepõhjust tulev pihtimus. Kirjandusel on ka lustlikum pool. Ma ei häbene, et olen kirjutanud hea portsu ladusaid lori- ja lastelaule. Lastelaule on kirjutanud isegi Arvo Pärt. Nii see on, aga neid peetakse justkui tasuta kaasandeks. Üldise austuse on ta ära teeninud ikkagi kristlikku vaimsust kandvate sümfooniliste ja kooriteostega. Nii et kindluse mõttes jään ma oma esialgse ütluse juurde — olen esmajoonel toimetaja.

H. R.: *Mida see sisuliselt on tähendanud?*

J. S.: Toimetaja palgal olen ma olnud erinevates ajakirjades ja vahepeal pikalt „Vagabundi”-nimelises värkstoas kokku juba 37 aastat. Eraviisilise toimetaja või pigem nõuniku suhe on mul olnud mitmete sõpradega, kes on mulle oma käsikirju lugeda andnud. Kunagi ootas Unt kärsitult jalalt jalale tammudes, kui ta oli mulle toonud järjekordse jupi oma romaanist, mis ma ütlen. Hiljem muutus ta enesekindlamaks ja kohest aprobatsiooni ei vajanud. Viljakas sümbioos kujunes mul Kersti Merilaasiga. Arvustasime ja kohendasime vastastikku teineteise tekste. Ühe Merilaasi luuletuse praakisin ma täiesti välja ja minu teada ei jõudnudki see trükki. See lõppes umbes nii:

*Suudlus su palgele, Luna!*

*Musi su põsele, Kuu!*

Tekst pakatas tehnika- ja kosmosevaimustusest, aga et käes oli 1980. aastate algus, siis tundus see täiesti kohatu. Juba ilmutasid ennast roheline mõtlemise alged. Kui ma „Robin Hoodi seikluste” tõlkimisega ajahätta sattusin, siis tuli Merilaas mulle appi ja seadis eesti keelde osa lauludest — millised nimelt, jäägu tulevaste tekstoloogide mõistatada.

Ajakirja toimetajana pole ma oma rolli näinud mitte niivõrd teksti trüki-kõlblikuks kohendamises, kuivõrd numbri komponeerimises — kaastööde tellimises ja kooskõlade või kontrastide loomises, ideaalis umbes samamoodi, nagu tegutseb näituse kuraator. Nõukogude ajal oli mänguruum muidugi väga piiratud, aga mäng iseenesest päris põnev, sest kogu aeg sai kombata lubatavuse piire. Esimene instants oli parteiliselt vastutav peatoimetaja, kes võis kahtlase kaastöö pikema jututa välja visata. Palju sõltus tema julgusest ja seljatagusest. Kalle Kurega tekkiski meil „Loomingus” kerge konflikt, kuna ma süüdistasin teda liigses ettevaatlikkuses. Seevastu Rein Veidemanni uljust „Vikerkaares” oli vahel tahtmine talitseda. Aga ajad olid juba teised ja tõsisemaid sanktsioone ei rakendatud, sest riiklik tsensuur hakkas tasapisi murenema.

Kõige suurem vabadus järgida oma toimetaja- või kuraatorikutsumust oli mul muidugi „Vagabundis”. Enam ei olnud sisulisi piiranguid, olid ainult

rahalised. „Vagabundi” äriidee oli algusest peale äraspidine: anda välja ainult väärtkirjandust, mis ennast niikuinii ära ei tasu. Siis võis häbi tundmata lunida fondidelt toetust. Siiski tuli kirjastada ka raamatuid, mis polnud mulle südamelähedased, näiteks lootusetult pöördesse läinud Derrida, sest neil olid taga prisked Sorosi rahad. Tulu arvelt võis siis välja anda Kaplinski luulekogu. Omatahtsi sain komponeerida ainult „Luukambri” sarja, kus ilmus kokku üheksa raamatut. Selle valikuga olen ma rahul. Aga rahvas nii ei arva — suurem osa neist raamatutest koltub allahinnatuna lettidel.

Toimetaja rollist on raske lahutada kriitiku oma. Toimetaja on tahestatmata kriitik, sõltumata sellest, kas ta oma arvamuse ka kirjalikult vormistab. 1970.—1980. aastail kirjutasin ma päris palju arvustusi. See sundis sügavamalt juurdlema kirjanduse üle ja sõnastama oma programmilisi seisukohti. Kui palju puudutab kirjandus olemuslikke asju? Kuivõrd on kirjandus paljas konventsioon? Viimaks tuleb endale esitada seesama küsimus, millega sa meie kahekõnet alustasid — kelleks sa ennast pead? Kes sa enda arust oled, et võid...? Et lõpuni aus olla, peab hindama halastamatu erapooletusega ka omaenda loomingut. Kujuneb kergelt skisofreeniline olukord — püüdes olla loojana spontaanne, pead endale kriitikuna kogu aeg peale passima. Üsna levinud on arvamus, et liigne kriitilisus korkis kinni ka Heiti Talviku luulesoone.

H. R.: *Oled sa karmi kriitikuna iseendale liiga teinud?*

J. S.: Kuidas võtta. Ehk preventiivselt, kandes maha mõne pooliku luuletuse, millest oleks võinud asja saada. Avalikult olen evalveerinud ennast ainult korra — see on ikka rohkem teiste ülesanne. Kunagi ammu kirjutasin loo 1960. aastate järelväest, kus seadsin ennast ühele pulgale Viiru Härmi, Toomas Liivi, Aivo Lõhmuse, Rein Sanderi ja Väino Vesipapiga, ise vargsi lootes, et keegi tuleb ja ütleb: tegelikult oled sa parem.

H. R.: *On sinu kriitikas olnud ka kättemaksu — vanemate varju ja Juhani geniaalsuse eest?*

J. S.: Kaugel kättemaksust, polnud ju mingit vimma. Ma lahkasin kirjandust selleks, et kujundada oma väärtushinnangud ja endas selgusele jõuda. Küllap oleksin võinud ilmutada mõne kirjamehe puhul rohkem empaatiat, aga noor inimene on ju teatavasti ülbe. Samas jagasin ma ka küllaga kiitust ja olin valmis tunnistama, et üks või teine teos teeb mind kadedaks. Siiras kadedus, millest endale ja teistele aru antakse, on ülim tunnustus. Kõige kõrgem tunnustus, mis mina olen saanud, tuli Uku Masingult, kes ütles Merilaasele ühe mu luuletuse („Uppuja põgeneb kõrgele mäele”) kohta, et ta oleks tahtnud ise selle autor olla.

H. R.: *Ütlesid ükskord, et oled pidanud terve elu lammutama neid eelarvamusi, mis sulle kodust kaasa anti.*

J. S.: Laialt võttes koosneb kogu vaimne kultuur eelarvamustest. Me pärimiselt põlvkonnalt mingid tõekspidamised, millel puudub meie jaoks tunnetuslik kate, milleni me ei ole ise vahetu kogemuse või kontemplatsiooni teel jõudnud. Kogu see pärand tuleb läbi seedida ja vajaduse korral puhtaks rookida.

Kui meil käisid külalised, siis istusin varasest lapsepõlvest peale kuskil toanurgas ja lehitsesin pildiraamatuid. Kuigi jutt käis kõrgelt üle mu pea — räägiti ikka kirjandusest ja kultuurielust —, ladestus mu teadvusse hulk nimesid ja ka toon, millega nendest räägiti. Hilisemas eas suutsin jälgida juba ka vestluse käiku ja sealt midagi kõrva taha panna. Nii oli mul kuueteistkümnendaks eluaastaks kõik selge, oli valmis reisipakett, millega minna maailma tõe kuulutama. Aga peagi tulid pettumused. Unt ja Vahing (näitlik õppevahend, nagu ma olen ühes kirjatöös öelnud) seadsid paljud mu tões kahtluse alla.

Mis puudutab mu vanemaid, siis näiteks pidasid nad Hemingwayd poosetajaks, primitiivseks tüübiks. Minagi jagasin kuulekalt seda seisukohta, kuni sattusin Kihnu. Seistes silmitsi stiihiaga, kui väikest paati tabab äikesepagi, nii et kustumas on lootus randa jõuda, või leiad merest sõbramehe hulpiva laiba, pead tunnistama, et Hemingwayl on tōsi taga, et ta on tunnetuslikult autentne. Üldse on Kihnu mulle palju andnud, oluliselt avardanud mu teadvust. Ilma Kihnuta oleksin ma jäänud poolikuks, kahvatuks kõhu-ussiks. See oli tegelikkuse teine, fundamentaalne pool, millega ma raamaturiilulite vahel kasvades polnud kokku puutunud.

Kihnu ei tähendanud üksnes vaba merd (küll ainult Kura kurguni, aga asi seegi), vaid ka jonnakalt oma eluviisi ja maalappi krampunud kogukonda, justkui viimast kaitseliini idast pealevajuva migrantidemassi ja venestuslaine teel. Nõukogude võim kehtis seal vaid nime poolest, tegelikult valitses tavaõigus ja asjad räägiti sirgeks poe juures. Kui mind Kihnus ajapikku (tingimisi?) omaks võeti, andis see hingekosutava kindlustunde.

H. R.: *Kas need läbielamised, mida sa just kirjeldasid, ei ole sind ennast ajendanud proosat kirjutama?*

J. S.: Ma ei oska. See on hoopis teine kunst. Luule nõuab kujundlikku pingestatust, proosa vabajooksu. Et seda saavutada ja leida oma stiil, tuleb aastaid sahtlisse kirjutada. Leidub muidugi erandeid, aga üldjoontes käivad asjad nii. Mõnedki küpsed luuletajad, kes on proovinud proosat kirjutada, on produtseerinud kehvapoolseid jutukesti. Ja põhiviga on olnud selles, et nad on keskendunud lausete nikerdamisele, proosa väikseim üksus on aga lõik. Ülikooli päevil munesin ka ise suure vaevaga ühe novellihakatis, kuid Unt ja Vahing kehtasid selle peale ainult õlgu. Sinnapaika mu prosaistikarjäär jäi.

Nii järsk luule ja proosa lahutamine on muidugi liialdus. Nende vahel on üleminekuala, kus on peaaegu võimatu öelda, kummaga on parajasti tegu. Näiteks „Loomingu” oktoobrinumbri avaluuletuse positsioonis seisvat fs-i teksti võiks pidada kenaks miniatuuriks, kui lugeda seda ühes jorus. Samas saaksid paljudest Undi lõikudest vähemalt sama head luuletused, kui need tüpograafiliselt värssideks liigendada.

H. R.: *On sul mingid omad hea proosa kriteeriumid? Või hea luule?*

J. S.: Mingeid kindlaid kriteeriume on võimatu sõnastada, sest kirjandus võib hea olla mitmel viisil — hea on Dostojevski „Idioot”, aga hea on ka Haški „Švejk”. Viimane tõeliselt hea teos, mis mulle ette sattus, oli Daniel

Kehlmanni „Maailma mõõtmine”. Eriti vaimustav oli selle lõpp, kus kahe peategelase teadvused segunesid.

Püüdes piiritleda head kirjandust negatiivselt — mind ei huvita literatuur, reeglite järgi konstrueeritud ilukirjandus, kus autor näeb vaeva enda varjamisega. Kui ma kirjutama hakkasin, siis oli minu jaoks põletav probleem, kuivõrd tuleb olla enda vastu aus ja halastamatu. Siseheitluste tulemusena jõudsin järeldusele, et tuleb alla suruda oma loomupärane häbitunne ja astuda lugeja ette täies alastuses. Nii vabanesin ehk ka epigonismist, mis on tuntav mu varastes luuletustes.

Luule puhul on tähtis osa vormil. Ka elegantsest vemmaltväärsist võib saada elamuse. Mind jätab külmaks eelmisel kümnendil tooni andnud lohisevad vabavärsid, kus autor kurdab olmeahela üle või süüdistab maailma, et see teda ei mõista.

H. R.: *Kuidas sulle tundub, mis seisus eesti kirjandus praegu on?*

J. S.: Siin hiiliks ma vastamisest kõrvale, sest mul pole täit pilti. Loen eesti kirjandust pisteliselt. Ühe kronoloogilise löike põhjal ei tohi üldistusi teha, kuid mingi ülevaate hetkeseisust sain 2010. aastal, kui olin Kulka žüriis. Oli mõndagi rõõmustavat. Aga luulepreemia andsime Indrek Koffi vaimukale kollaažile „Eestluse elujõust”, ja see peaks midagi ütleva. Samas jälgin silmanurgast ka jooksvat kriitikat. Kui eakaaslaste looming nooremaid kriitikuid rahuldab, nagu valdavalt kiitvatest arvustustes nähtub, siis on ju kõik korras.

H. R.: *Mul on tunne, et sa jätad midagi ütlemata.*

J. S.: Nõukogude ajal küsiti väljasõiduankeedis — kui taotleja oli juba põhjalikult aru andnud oma elukäigust ning üles lugenud kõik lähedased ja kauged sugulased — kõige lõpuks: „Mida te tahate veel organitele teatada?” Ilmselt oodati mingit pealekaebust. Kindlasti on mul veel üht-teist öelda, aga ma ei taha niisama suud täis võtta ja ootan sinult konkreetsemat küsimust.

H. R.: *Sa nõuad teravaid küsimusi, aga ise kardad teravalt vastata. Küsin siis teisiti. Kas sa tõepoolest usud, et kriitikute rahulolu on märk sellest, et eesti kirjandus on saavutanud oma täiuse?*

J. S.: Palun väga! Praegu eesti (inglise, prantsuse, saksa, vene jne.) keeles ilmuvast läheb mulle väga vähe korda. See on minu isiklik probleem, ei, pigem üldisem — vanuseline iseärasus. Samasuguseid tundmusi on omal ajal väljendanud Henno Rajandi, Debora Vaarandi ja teised. Usun, et ligilähedase vastuse annaks ka Jaan Kaplinski. Pikalt kirjandusega tegeldes tekib kogu sellest kupatusest tüdimus, hakkad nägema, millise löikelehe järgi on üks või teine teos kokku traageldatud. Hea, kui üldse veel mõnest raamatust vaimustuda suudad. Ja miks ma peaks arvama, et noored kirjamehed kirjutavad just mulle? Neil on oma eakaaslastest auditoorium, kellega neid seob ühise kogemuse pinnal kujunenud elutunnetus. Muidugi on tore, kui mõni oma põlvkondlikust piiratud väljast murrab ja suudab avada avaraimaid perspektiive. 1970. aastate algul kurtis Merilaas, et ta ei saa enam luulest aru. Siis tuli aga Jüri Üdi ja Merilaas ütles: „Selles poisis on midagi!”

Ja kuidas hinnata kirjandust täiuse seisukohalt? Eesti kirjandus on just selline, nagu ta on. Rahvaarvust tulenevalt on meil kindlasti vähem talente kui prantslastel või venelastel, aga neid ikka leidub. Pealegi on see kirjandus meie oma. Me vaatame sellele heldimusega, nagu külamehed vaatavad rahvamaja laval etendatavat näitemängu: „Kas nägid, kui vahvasti Naabri-Kusti täna mängis!” Eesti kirjanduses puuduvad mitmed laadid ja voolud, mis on olemas suurrahvastel, kuid annaks jumal, et me ei hakkaks sörkima moevoolude sabas, nagu on aastakümneid teinud nn. kujutav kunst, aga ka nn. kirjandusteadus.

H. R.: *Sa arvad siis, et polegi eriti mõtet oma rahvamaja lavalaudadest kaugemale vaadata? Mulle tundub, et sellist umbset eneseküllasust on Eestis niigi liiga palju. Samas pole mingit põhjust, miks ei võiks eesti keeles öelda midagi, mis kõnetaks ka prantslasi ja venelasi. Ja ma ei pea siin silmas moevooludel sabas sörkimist ega oma keele ja kultuuri „reetmist”.*

J. S.: Midagi sellist pole ma öelnud. Me oleme niikuinii suures kultuuri-ringluses, aga rohkem vastuvõtja kui andja rollis. (Nüüd on trendikas rääkida sellest kui enesekolonisatsioonist, mis on meie — ja mitte ainult meie kirjandusteadlaste järjekordne moehaigus, seega ehk tõesti üks enesekolonisatsiooni ilming.) Me tõlgime määratult rohkem, kui meid tõlgitakse. Ja ei maksa nahast välja pugeda lootuses leida heakskiitu kuskil metropolis. Tuleb jääda iseendaks, ainult nii me võime kellelegi huvi pakkuda.

Kultuur, isegi kõrgkultuur, on läänemaailmas kaubastatud ja globaalse turu kujundamisel on jäme ots suurte kontsernide — kirjastuste, plaadifirmade, meediakanalite käes. Nemad teevad ka kultuskirjanikke, kultuskunstnikke. Siia ääremaale nende pilk enamasti ei ulatu. Ka Pärt poleks nii kiiresti tuntust kogunud, kui ta oleks Eestimaale jäänud. Kuid rahvusvaheliselt läbi lüüa on võimalik emigreerumatagi, nagu kinnitab Erkki-Sven Tüüri juhtum.

Kirjandusega on muidugi keerulisemad lood, sest siin on üheks takistuseks keelebarjäär. Peame olema tänulikud oma „onupoegadele” soomlastele, kes eesti kirjandust tõlkides tõmbavad sellele rootslaste ning nemad omakorda sakslaste, inglaste ja prantslaste tähelepanu.

Sihipärane loomemajandus ja kultuuri eksport, millest ametimehed viimasel ajal vahutavad, võib toimida mingil määral tarbekunsti ja meelelahutuse vallas. Aga kui juba käsitleda asja majandusteaduse kategooriates, siis tuleb endale aru anda, et meie ekspordi mahud jäävad ikka võrdelisse sõltuvusse SKT-st (*resp.* vaimsest potentsiaalist), mis on näiteks Saksamaa omast 114 korda väiksem. Ja meie ekspordi-impordi bilanss on kultuuri alal rängas miinuses. Siin ei ütle ma midagi uut, kogu eelnev jutt on triviaalne.

H. R.: *Kuivõrd sa üldse tõlkimisse usud?*

J. S.: Tõlkimine on paratamatu, kui me tahame rahvana püsima jääda. Pärast iseseisvumist läks lahti määratu hoogtöö. Eesti keelde tuli ümber panna kogu Euroliidu dokumentatsioon — kuni direktiivini laevanduse korraldusest Reini jõel. Sama toimus ka belletristika ja teatmeteoste alal, kus nõukogudeaegse välistava kirjastamispoliitika tulemusena haigutas kohati

täielik tühjus. Vastasutatud kirjastused loobusid kokkuhoiu mõttes toimetaja teenetest ja andsid teosed tõlkida äsja koolipingist tulnud noortele, kes küll mõistsid mõnda võõrkeelt, aga olid emakeeles algtasemel. Seepärast on esimese lainega ilmunud tõlked tihti allpool igasugust arvestust. Nüüdseks on olukord paranenud, paljudest algajatest on saanud korralikud tõlkijad.

Ilukirjanduse kadudeta tõlkimine on põhimõtteliselt võimatu, sest sõnadel on eri keeltes erinevad konnotatsioonid. Proosa puhul ei ole see siiski ületamatu takistus. Tuleb vahendada mõtet, tunnet, mitte niivõrd sõnu. Peamurdmist nõuavad juhtumid, kus originaal mängib eri registritega, nagu släng, arhaismid või murded. Probleemi illustreerimiseks on meil võtta siitsamast käepärane näide — võrukeelne jutuke kaotaks kirjakeelele taandatult kohe oma armsa mündi. Sama küsimus kerkib vanade tekstide tõlkimisel — kui palju tasub keelt kohendada tänapäeva uususele vastavaks. Kui mul tuli tõlkida Kai Laitineni „Soome kirjanduse ajaloo” näitematerjalina XVII sajandi värsiseppade katsetusi, püüdsin panna need sama ajajärgu eesti juhuluule keelepruuki, näiteks Gabriel Tuderus:

*Naene koddo istup ninck nöelup,  
Kuddup, küpsetap ninck söelup,  
Temma kannepit ninck willa ei pilla,  
Ta hohlip tõhst  
Jo polest öhst:  
Ei ka kauwa magga  
Se naene wagga:  
Nöelup wihs sucka;  
Ei ka lasse maia hucka.*

Pidasime peenikest naeru, kui meil õnnestus sokutada perestroika päevil „Vikerkaar” juhtkirjaks noore Marxi õhkav armulaul, rüütatuna ärkamisaja kohmakasse vormi ja sõnamulinasse.

Hoopis iseasi on meie tõlkekirjanduse pärand, saja aasta taguseid klasika tõlkeid tuleb ilmselt ajakohastada või teos lausa uuesti tõlkida. Siin on üks erand — Piibel. Vana piiblikeel on juurdunud meie kirjasõnas ja saanud sajandite poolt pühitsetud stiilikihistuseks. Moderniseerimisega läheb kaotsi selle lumm ja katkevad orgaanilised seosed ilmaliku kirjavaraga. Uut tõlget kaitsvate teoloogide argument — nii jõuab lähemale tõelisele Jumala Sõnale — ei ole minu jaoks veenev. Arvestades vältimatuid kadusid, ei tohiks jumalasõna rangelt võttes üldse tõlkida — lugege Vana Testamenti heebrea ja Uut Testamenti kreeka keeles.

Täpsust taga ajades tegi ka Tõnu Õnnepalu uue, proosatõlke Baudelaire'i „Kurja lilledest”. Tõlge võib ju olla sisult täpne, aga rütmi ja riimi ohverdamine ei ole minu arust kuidagi õigustatud. Luule töötab ainult oma sisu ja vormi täiuses (teoreetilise põhjenduse leiab Juri Lotmani tööst). Tegelikult on iga luuletõlge suuremal või vähemal määral hädalahendus. Suhteliselt adekvaatset tulemust on loota ainult siis, kui tõlkija on ka ise

hea luuletaja, kes oma ülesandele loovalt läheneb. Ja harvad pole sel korral juhtumid, kus tõlge originaalist paremaks osutub.

H. R.: *Sa oled öelnud, et praegustel noortel puudub täpne stiilitunnetus. Mida sa sellega silmas pead?*

J. S.: Ega minugi põlvkonnas olnud kõik teab kui stiilitundlikud, aga mingeid nürinemise märke on viimasel ajal küll. Vaatasin hiljuti lavakate lõpuetendust, Brian Frieli „Lõikuspeo tantse”. Näitemängu tegevus leiab aset ühes katoliiklikus perekonnas Teise ilmasõja eelsel Iirimaal. Mõned osatäitjad olid aga oma teksti süüdimatult suupärastanud, kasutades selliseid väljendeid nagu „mul on suva” või „ilgelt lahe”, mis tulid käibeles alles kümme aastat tagasi. Kui ei loeta raamatuid ja piirduks internetiga, siis ei saagi mingit stiilitaju kujuneda.

Teisalt ei soodusta stiilierisuste kinnistumist ka meie keeleruumis praegu valitsev laos. Olen seda pikemalt käsitlenud artiklis, kus võrdlesin Jüri Üdi ja Andrus Kivirähi poetilist arsenalit. Nõukogude ajal olid välja kujunenud selgepiirilised allkeeled. Oli ametlik-kantseleilik keelepruuk, millest pidas üldjoontes kinni ka ajakirjandus. Sellele vastandusid släng ja ilukirjandus. Praegu on släng tunginud igale poole, seda võib kuulda isegi valitsuse pressikonverentsil. Toimuvas võib ju näha keeleelu demokratiseerumist, aga samas piirab stilistiline lamesummine võimalusi kasutada subtiilsemaid väljendusvahendeid — peenemaid nüansse enam ei tajuta.

H. R.: *Võib-olla vajab muutunud maailm hoopis teistsugust keelt, teistsugust tunnetust?*

J. S.: Muidugi, keel muutub ja peabki muutuma. Küsimus on püsivuse ja muutumise vahekorras. Pärast iseseisvumist jäime läänest tuleva massikultuuri ja eurobürokraatia laviini alla. Lisaks e-revolutsioon, portaalid, blogid ja suhtlusvõrgustikud, mis on ähmastanud slängi, kõnekeele ja kirjakeele piire. Mingites sfäärides käib veel retrohõnguline keeleuuendus, „sõna’us”. Võtab aega, et see hõljuv ollus korralikult settiks.

H. R.: *Sinu viimase kirjatööde kogu alapealkiri on „Valik tööhüpoteese”. Tähendab, tõsikindlusele sa ei pretendeeri?*

J. S.: Kunagi lõpetas kurikuulus kultuurikomissar Endel Sõgel ühe koosoleku nii: „Seltsimehed on siin rääkinud seda ja teist ja avaldanud oma arvamust. Nüüd oleks aeg öelda, kuidas asjad tegelikult on.” Mina ei tea, kuidas asjad tegelikult on, ma ei üritagi esindada lõplikku tõde. Andes endale aru, et mu vaatenurk on paratamatult piiratud, olen valmis ka positsiooni vahetama ja endale vastu rääkima. *Hier stehe ich, aber ich kann auch anders.*